

Az Úr szolgálóleányai: Novák Olga és Borkó Juliánna

„A XX. század elején két asszonyt hívott el Isten a Drávaszögből a magyar református asszonyok és lányok hitben való megerősítésére. Borkó Julis nénit, a kopácsi parasztasszonyt, hogy énekeivel Jézus Krisztushoz hívogassa parasztasszony társait. És Novák Olgát Vörösmartról, hogy a legértékesebb tudományt, az Isten ismeretét adja át a főváros fiatal, művelt leányainak. Mindkét asszonyt a reformáció bölcsőjéből hívta el és állítja szolgálatba az Uraknak Ura és Királyoknak Királya”¹ – vallja Szabó Imréné Szabó Éva, Novák Olga kedves tanítványa.

Miért éppen a Drávaszögből kerülhetett ki a legelső magyar református teológusnő, vallástanárnő, Novák Olga és a református népi kegyesség poétanője, Borkó Juliánna?

Mindkettőjük ezt a területet, a reformáció bölcsőjét tartotta szülőföldjének, a földet, ahol már a korai kereszténység is gyökeret eresztett. A hagyomány szerint a szomszédos szlavóniai részeket Pál apostol is felkereste. A nagy reformátor, Sztárai Mihály a XVI. században errefelé 120 gyülekezettel ismertette meg anyanyelven a krisztusi tanokat. Ez a pátria fogadta be az örömhírt, hiszen a török dúlás közvetlen közelében és utána óriási lelki erőforrást jelentett a megfáradt lakosságnak. A Duna-Dráva összeszögellésében elhelyezkedő terület, a Drávaszög (ma Horvátország része) fejlett adottsággal rendelkezett: a római kor óta gazdag szőlőkultúrát ápolt, vadokban gazdag erdei voltak, halászó vizei bőséges zsákmányt ígértek. A jómódra szert tett mezővárosok, falvak lakói felismerték, hogy a török által szorongatott időkben megmaradásukat az erős hitbéli-vallásbéli kötődés és a gyermekeiknek létesített iskolák szavatolhatják. Ezek a körülmények és a gondolkodási szempontok kedvező adottságokat hoztak létre a lelki megújulásra. Számos reformátor a Drávaszöget választotta otthonául, ugyanakkor innen is sok fiatal kelt útra a korabeli híres egyetemi városokba, hogy majd tudással felvértezve visszatérjen szülőföldjére. Itt ringott a bölcsője a nevezetes Veresmartiaknak, Hercegszöllősieknek, Laskaiaknak, Kopácsiaknak, Bellyeieknek. A népes reformátorok erős egyházi központokat létesítettek: Hercegszöllős, Laskó, Vörösmart virágkorában püspöki székhely is volt. Első püspök Sztárai Mihály volt, őt követte Szegedi Kis István.

Novák Olga, Isten szülőjének munkása

Már hitvalló anyai ősei is a reformáció tanait elfogadó vörösmartiak táborába tartozhattak. Felmenőinek nevei rendszeresen előfordul az egyházat támogatók névsorában. A falu egyháztörténetében az ő neve is szerepel, amint fiatal lány korában társaival az úrasztali és szószéki díszítéseket készítették, ezzel a jelmonddal: „*Legyetek valóban az igének megtartói.*”²

Novák Olga Baján született 1889. április 13-án; kétéves korában családjával Vörösmartra költöztek, szülőföldjének a Drávaszöget tartotta. Édesapja, Novák Gyula iparos családból származott, akit édesanyja kereskedőnek tanított, mivel édesapja korán meghalt. Édesanyja, Béni Izsák Julianna feltörekvő, jómódú parasztpolgári famíliában nevelkedett, ahol a

---

¹ Szabó Imréné 2005. 2.

² Fábíán Zoltán 1911. 72. o.

földművelés, szőlőtermesztés által jelentős vagyon gyűlt össze. Az édesapa fiatalon pincetűz oltásakor megfázott, és tüdővérzésben elhunyt.

Az árva Olga édesapja halála után „befelé élő”, magában imádkozó kislány lett. Később tanítványainak írott önéletírásában felhívta figyelmüket, hogy nem elég csak versikés imádságokra tanítani gyermekeiket, imaközösségben kell velük élni.³

A hétéves Olgának és kétéves húgának, Blankának édesapjuk hiányát anyai nagyapjuk, Béni Izsák Ferenc pótolta, aki szabadságszeretetről volt ismert. Még 1885 márciusában meglátogatta Kossuth Lajost turini száműzetésében. A Kormányzóra olyan nagy hatással volt az „értelmes, szép óriás”, hogy azt vallotta, „tízezer ilyen ember meghódíthatná a világot”.⁴ Béni Izsák számára saját fényképét és névjegyét dedikálta a nagy Száműzött, melyet ő egész életében ereklyeként hordozott. Kossuth a fényképre felül ezt írta: „*Törhet, de nem hajlik.*”⁵ A fénykép aljára ezt róttá: *Béni Izsák Ferencznek szíves látogatása emlékéül.*⁶ / Turin 1885. Kossuth Lajos. A névjegyre a következő szöveg került: *Turin Mart. 9. 1885. / Mi hozta Önt Béni Izsák Ferencz hazám / fia Turinba? Kérdezém. „Szivem sugallata” – / felelte Ön – Megilletődéssel köszönöm – / Vigye Ön magával a megemlékezést ar / ra, hogy a magyar nép szabadságáért a Ha- / zának szabadsággal tartozik. „Kossuth”*⁷ Béni Izsák gondolat- és érzésvilágát befolyásolta a Kormányzónál tett látogatása. A családi kriptá obeliszkjére vésetett szövegében érezhetően Kossuth hatására született gondolataival üzent utódainak: „*Istent s hazát szeressétek! Szolgaságot ne tűrjétek! Szabad hazát teremtsétek!*”

Olgának és Blankának elődeik elmondták, hogy nagyapjukat „búcsúzáskor jobbról-balról megcsókolta a Kormányzó úr”, és áldást adott a majd megszületendő unokáira is. „Ti Kossuth áldottai vagytok...”⁸ – ebben a szellemiségben nőttek fel.

Novák Olga két évig a vörösmarti elemi iskola tanulója volt. A harmadik osztályt a bajai zárdában kezdte (katolikus keresztyénja hatására, akinek az idő tájt halt meg kislánya), és ott maradt három évig. Osztályelső volt egy másik református kislánnyal együtt. Utána a bólyi zárdában egy évig a német nyelvet gyakorolta, majd Mohácson, a polgáriban folytatta tanulmányait.

A nagyapa, Béni Izsák Ferenc földműves, szőlősgazda, kereskedő a vörösmarti egyházi és művelődési élet szervezői közé tartozott, a Polgári Olvasóegylet egyik alapítója. Az egykézés miatt baranyai népéért aggódó, a Kárpát-medence nevezetességeit felkereső, hívő, nagy műveltségű, tekintélyes hazafi volt. Polgáriba járó nagyobbik unokáját magával vitte a történelmi Magyarország nevezetes helyszíneire, templomaiba úgy, hogy a leányka dolgozta ki az úti tervet, felhasználva a megszerzett történelmi-helytörténeti ismereteket. „Református és magyar öntudatom korai kifejlődése az Ő nevelésének a következménye”⁹ – vallotta róla.

A családfő betegeskedése miatt, hogy ne maradjanak „férfi-erő nélkül”, a Mohácson a polgárit tiszta kitűnő eredménnyel végző Olgát tizenhat évesen férjhez adták osztálytársnője bátyjához, egy svájci származású tisztartó fiához. A nálánál idősebb, szép fiatalembert, majsi körjegyzőt, az első szerelem tisztaságával szerette, de az méltatlan volt rá: nevére váltót

---

³ Novák Olga 1950.

⁴ *Vasárnapi Újság*, 65. évf. (1918.), 516–517.

⁵ Novák Olga pontosan lejegyezte Élete történetében a jelmondatot. Mások ezt később nem láthatták a Baranyai Júlia Múzeumi Gyűjteményben, mivel utólag újra keretezték, a fénykép alá helyezték a névjegyet, így a keret eltakarta, akárcsak a kép dedikációját is. A délszláv háborúban nyoma veszett a vörösmarti tájmúzeumból.

⁶ Lábadi Károly 1980. 31. o.

⁷ *Baranyai Júlia* 1977. 255. Baranyai Júlia szövege újabb olvasat után módosításra került.

⁸ *Novák Olga* 1950.

⁹ Uo.

hamisított, óriási adósságot halmozott fel. A fiatalasszony, amikor megtudta, csalódásában, összetörtségében koraszülött kisfiút hozott a világra, aki csak pár órát élt. Férjének mégis megbocsájtott, a börtönből is hazavárta, de az maga szakította meg kapcsolatukat. Az elvált szó fogalma örökre fájó seb maradt lelkében.

A hosszan betegeskedő fiatalasszony kezébe vette nagyapja Bibliáját, és Ézsaiás próféta szavai (Ézs 54) vezették új, gyógyító utak felé, s lettek életének kísérői: *„Énekelj, meddő, ki nem szülsz vala: örülj és örvendezz, ki nem szülsz vala, mert többen vagynak az özvegynek fiai, mint azok, a'kinek férje vagyon [...] Mint elhagyott és fájó lelkű asszonyt megszólít téged az Úr, és mint ifjú menyasszonynak, ha megvetett volt is, ezt mondja Istened: Egy rövid szempillantásra elhagytalak, de nagy irgalommal egybegyűjtelek.”* Az ige ígérete, hogy „több fia lesz az elhagyottnak, mint a férjes asszonynak”, beteljesült: sok fiatal életében ő lett a magvető.

Vasárnapi iskola szervezése

Első elhívása a vasárnapi iskola elindítása volt, mely ebben az időben teljesen újfajta egyházi tevékenységet jelentett. Biztatta Sebestyén Jenő is, a csúzai jegyző lelkész fia, aki őt már egész fiatalon arra inspirálta, hogy Isten szolgálatára a legmagasabb kiképzéssel készüljön fel, és egész életpályáját gondos baráti jószággal kísérte végig.¹⁰ Novák Olga feljárt Pestre, a Bethánia Egyletbe, majd a Lorántffy Zsuzsanna Nőegyesületbe, folyóiratokra fizetett elő, hogy megszerettesse a gyermekekkel a Bibliát. Három évig foglalkozott velük, boldogan mondták fel az aranymondásokat, az ünnepekre a verseket, zengték az énekeket. Veteményes kertjük terményeinek eladásából segítették a rászorulókat, elküldték a pénzt az induló belmisszióknak.

Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) alapítása

Novák Olga új utakat kereső ember volt. Mindig olyan egyházi tevékenységbe kezdett, amely megújította a hitéletet. Miután felnőttek a vasárnapi iskola gyermekei, megalapította számukra Vörösmarton a Keresztyén Ifjúsági Egyesületet, és a Református Olvasóköriben tartott összejöveteleiken hintette az ige magvait. Olyan rendezvényeket szerveztek, melyeken maguk készítette gyönyörű hímzéseiket értékesítették. Ezen összeg segítette meg Fábíán Zoltán lelkész könyvének kiadását a vörösmarti egyház történetéről.

A Lorántffy Leánykollégium vezetése, továbbtanulása

A budapesti Lorántffy Leánykollégium megnyitása a leányoknak a „bűnös Babilonban”, a fővárosban való tömeges továbbtanulása miatt vált nélkülözhetetlenné. Novák Olgát hamarosan erre az újabb feladatra, a kollégium életének a szervezésére szemelték ki, ahol a lelki és gazdasági vezetést egyaránt örömmel végezte.

De indíttatást kapott ő is a továbbtanulásra: két év után letette az érettségit a Lónyay Gimnáziumban, majd a Budapesti Református Teológiára jelentkezett: Istent még jobban szerette volna megismerni.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének 1917. évi május–júniusi ülésén felvetődött a kérdés, hogyan lehetnének teológiai pályára bocsáthatók a nők. Novák Olga felvételi kérelmében hangsúlyozza, „hogy nem a templomi igehirdetésre és a szertartási funkciók végzésére felhatalmazó oklevelet, hanem egyéb egyházépítő munkákra és a

---

¹⁰ Uo.

vallásnak a középiskolákban való tanítására képesítő oklevelet” óhajtja megszerezni. Amikor a liturgikus szolgálatot nem a nők feladatának tekintette, talán a Hercegszöllősi Kánonok 37. artikulusa juthatott eszébe, mely kimondja: „Szent Pál nem engedi az asszonyállatoknak a Templomban való tanítást, annak okáért a keresztelest is önekik meg nem engedjük”. Párhuzamosan a magyar–történelem szakra is beiratkozott, de miután a teológián a harmadik félév elején színjeles bizonyítványa miatt rendes hallgatónak minősítették, otthagya a másik szakot.

Novák Olga teológiai egyetemi leckekönyvének fényképe (Ráday Levéltár)

A történelem eseményei mindig torlaszokat emeltek elé. „1919 tavaszán elvették tőlünk a teológiát” – állapította meg szomorúan. „Ekkor már Baranya déli részét letépték az ország testéről”¹¹ – írt a másik szomorú hírről emlékezéseiben. A honvág hajtotta, amikor hűgával hazaszöktek a határon; addigra már nagyanyjukat megölték rabló szerb martalócok. Két évig nem kaphatott útlevelet. Otthon bekapcsolódott az egyház belmissziói munkájába testvérel. Majd folytatta tanulmányait a teológián, és még négy nehéz félévet teljesített úgy, hogy mivel haza-hazajárt útlevelét meghosszabbítani, részben otthon, részben Pesten tanult. 1923-ban, 34 évesen fejezte be tanulmányait, megszerezve az abszolutóriumot.

Lelkészi esküjének szövegéből kitűnik, hogy nem volt joga segédlelkészi szolgálatot vállalni, a sákramentumokat sem szolgáltathatta ki (ezeket kihúzták a textusban). Amikor két év múlva megszerezte a képesítő vizsgát, férfi lelkészeknek szánt bizonyítványt kapott (az „atyánkfia” szó is benne maradt neve mellett), csakhogy az első lelkészkesítő és a segédlelkész szó át

---

¹¹Novák Olga 1950.

volt húzva, helyette az egyetemes konvent ide vonatkozó határozata szerepelt, melyben „egyházi szolgálatra alkalmazhatónak” nyilvánították. (A Teológia részéről ekkor és még sokáig, az 1980-as évekig ellenállás volt tapasztalható, hogy a női lelkészek palástot kapjanak.)

Abszolutóriuma elérése után első és egyetlenegy gondolata ez volt: otthon szolgálni. Érzékelte, hogy a trianoni trauma igen megviselte a lelkeket, még jobban előhívta a hit igényét és szükségességét: „*A földig sújtott, örökké zaklatott népnek az Egyház volt az otthona, menedéke, dorgálója és vigasztalója...*”¹² – állapította meg később önéletírásában.

Belmissziói szolgálata

1923 júliusában a Szerb–Horvát–Szlovén Királysági Református Egyházmegye *Magvető* című folyóirata jelezte, hogy Novák Olga, első magyar nőteológusunk a református nők körében belmissziói titkárként fog tevékenykedni. Munkaprogramjában célul tűzte ki a nők körében való hitébresztést, a református keresztyén öntudat megerősítését, az egyházzal és annak intézményeivel szemben való kötelesség és felelősség felébresztését, a segédeszközök ismertetését. Vállalta: amely gyülekezetbe meghívják, bevezeti a választott vezetőket a vasárnapi iskola, a bibliakörök, a varróórák evangéliumi megszervezésébe, szegény- és beteglátogatások lebonyolításába. Missziós munkájában a feladatok vállalását a Római levél (1Róm 10–12) üzenetével indítja: „*mert kívánlak titeket látni, hogy valami lelki ajándékot közölhessek veletek a ti megerősítésekre, azaz, hogy együtt felbuzduljunk tinálatok egymás hite által, a tiétek meg az enyém által.*”

Az egyházi vezetők érzékelték, hogy rendkívül gazdag mondanivalóját választékosan, szemléletesen, veretes stílusban tudja előadni, ezért megbízták a *Református női élet* című rovat szerkesztésével a *Magvető*-ben. Itt szolt a nők bibliaismeretéről, -tanulmányozásáról és a bibliaköri alkalom lebonyolításáról.

Külön fejezetben minden hónapban *Életnek kenyere* címmel útmutatást adott a Szentírás naponkénti olvasásához. Témákra, majd egységekre osztotta az ajánlott fejezeteket, megjelölve az igeszakaszokat a Bibliában.

Az egyház köré mind több szolgálót gyűjtött, mozgalmat indított a női bibliakörök megszervezéséért is. Pár hónap múlva, 1924 októberében rovatában örömmel közölte, hogy Baranyában előzmények után öt gyülekezetben indult meg a női csoportok rendszeres munkája. Ezek a falvak: Daróc, Laskó, Csúza, Sepse, Vörösmart. Csúzán is jelen volt lelkésznőnk a bibliakör megalakulásakor 1924. november 6-án, ahol idővel hatvanra szaporodott a tagok száma. Neki köszönhetjük azt is, hogy az Alfalukban, Várdarócon és Laskón a kopácsi bibliakör mintájára, melyet Borkó Julianna vezetett, kezdődött meg az áldott tevékenykedés. „*Olyan ez a három női kör, mint három leánytestvér. Legidősebb a kopácsi. Ez ad tanácsot, közli tapasztalatait az ifjabbakkal. Csodálatosan szép, Istennek tetsző testvéri viszony.*”¹³ Az alakuló összejövetelen az alfalusi bibliakörök tagsága előtt hangzott el az üzenet a laskói templomban: „*Nem a gazdagság, hanem a lelki kincs; nem a szépség, hanem az erény; nem a testi, hanem a lelki erő az, amellyel igazán tündökölhettünk.*”¹⁴

Belmissziói szolgálatát nagy szeretettel végezte, de biztos egzisztenciára nem számíthatott, az államhatóság is akadályozta tevékenységében. Pénzt nem kért, csak az utazás költségeinek

---

¹² Novák Olga 1954. 30.

¹³ *Magvető*, 1924. okt., IV. évf. 10. sz. 3.

¹⁴ Uo.

megtérítését. Ekkor jött a meghívás: legyen a Baár-Madas Leánygimnázium vallásánára Budapesten. Először visszautasítja a felkérést – megható verse lesz tanúja tételődésének:

Hívnak, hogy menjek

*Hogy hagyjalak itt, kis falum tornya?
Kedves templomunk tiszta, fehér,
Hova oly sokszor pihenni tértem,
S szívembe költözött új remény.*

*Hogy hagyjalak itt, vén Várhegy orma?
Kökénykoszorús, öreg barát,
Honnan oly sokszor elnézegettem,
S hallgattam régi regék szavát.*

*Hogy hagyjalak itt, nagy Duna partja?
Honnan oly sok szép ábrándom kelt,
S mikor elmúlt, szertehullt minden,
Vigasztalt sok kék-nefelejtsed...*

*Hogy hagyjalak itt, te öreg kripta?
Porladó, kihűlt, kedves szívek!
Itt olyan csönd van, nyugalom, béke,
Odakinn tusa, kemény, rideg...*

*Hívnak, hogy menjek, vár rám az élet,
És az én szívem úgy fáj, remeg...
Mint a virág, ha száráról tépik.
S szirma egyenkint – leperreg. –*

A következő megkereséskor honvágya örök fájdalmát magában hordozva, de az isteni vezetés útmutatásait követve, eleget tesz újabb kötelességének. Az otthoniaknak már jó alapokat hagyott; akadtak követői, utódai a fiatalok között is.

Vallásánarként a Baár-Madas Református Leánygimnáziumban

A Baár-Madas Református Leánynevelő Intézetben 1925-ben hozták létre a vallásánári tanszéket. Novák Olgát Ravasz László püspök és Sebestyén Jenő teológiai tanár beszélte rá a szolgálat elvállalására, akik a történelmi kálvinizmus elkötelezett képviselői voltak teológusnőnkkel együtt. Először az oktatás mellett a középiskolai vallásánári vizsgát kellett letennie. Újabb feladata ez életének, hiszen a vallásánart addig mindig férfi tanította. Így ő lett az első magyar vallásánárnő is, akinek a gyermeklányok lelki életének irányítását kellett átvennie. A Baár-Madas elsődleges célja a felsőbb társadalmi rétegek leánygyermekének képzése volt. Novák Olga szívében a vidéket, a parasztpolgári, kereskedői és ipari közösséghez tartozókat pártolta, így segítette leányaiknak is bekerülni iskolájába.

Érettségi vacsorán a Baár-Madasban 1937-ben. A háttal ülő sorban kifelé fordulva Novák Olga, a szemben lévő sorban középen Tasnádi nagy András, tőle balra Kenessey Lilla, mellette Áprily-Jékely Lajos. Tasnádi Nagy Andrástól jobbra (Áprily) Jékely Lajosné, mellette Sebestyén Jenő, legvégén Jékely Márta (Ráday Levéltár)

Novák Olga fontosnak tartotta: növendékei ismerjék, becsüljék meg azt a települést, gyülekezetet is, ahonnan érkeztek. Összegyűjtette velük a helyi lelkésztől az egyházuk múltjával kapcsolatos adatokat, és még a harangokat is meg kellett nézniük, mint ahogy ő is gyermekkori kirándulásain tette ezt nagyapja irányításával.

Fő feladatának tartotta: „személyes élményé tenni a leányok számára azt, ami a történetekben: Ige.”¹⁵ A reggeli áhítat, az órákon a bibliai ismeret megadása mellett – vallomása szerint – nevelői munkájának leghathatósabb eszközei az úrvacsorára felkészítő önvizsgálati hetek és a bibliakörök voltak. *Búzaszemek* címmel vezérfonalat állított össze a Biblia mindennapi olvasásához. Nemcsak elméleti tudást adott, megmutatta, hogyan legyenek tevékeny tagjai egyházuknak. Elvitte őket a Soli Deo Gloria Magyar Református Diákszövetségbe (SDG), a nőegyesületekbe. Az árvaházak segélyezése mellé bevezette a fogyatékos gyermekek támogatását, a Bethesda és a Lorántffy kórházak látogatását.

A Baár-Madas gimnázium Áprily Lajos igazgatása idején élte „aranykorát”, akit „szív-szerinti testvér-léleknek” nevezett. A nagy tudású pedagógus, jeles költő adta meg Novák Olga számára először a „nagyiszteletű asszony” megszólítást. Részére készítette el a „hallgató-madaras” lécezésű, faragott szószéket, melyen áhítattal tartotta prédikációit. A boltozatos bejárattú iskola költői neve Áprily verse után: Aranykapu, egy édeni környezetű „fellegvár” örök mementója.

Novák Olga számára különösen a konfirmáció utáni időszak volt nehéz, amikor tanítványai szétszéledtek otthonaikba, és ő egyedül maradt, mint a „szedett szőlőtőke”. Petróczi Éva könyvismertetőjében hangsúlyozza, hogy vallásánárnőnk élete teljes mértékben anyai élet

---

¹⁵ Novák Olga 1954. 21.

volt: „Isten szereti és megbecsüli a vér szerinti édesanyákat, de ugyanígy magához emeli az anya-szívűeket is, mindazokat, akik nem kaphatták meg a biológiai anyaság becses ajándékát.”¹⁶

A Baár-Madas 1945/46-ban, nyugdíjba vonulása táján többek között így méltatta az első magyar református vallástanárnőt: „Húsz esztendőn át lélek szerint igyekezett a rábízott tanulókat a tiszta evangélium útján megtartani. Jézus Krisztus követésében megerősíteni. Ennek a feladatának kifogástalanul meg is felelt. Izzó magyar lelkiülete, hivatásának szeretete, tiszta meggyőződése adta neki az erőt – különösen itt a fővárosban – nehéz tiszte betöltéséhez. Ebben a munkájában felettes hatósága teljes elismerését, kartársai megbecsülését, tanítványainak ragaszkodó szeretetét érdemelte ki.”¹⁷

A Református Lelkésznék Országos Szövetségének főtitkára

Novák Olgának megvolt a képessége „a lelkek halászására”. A női munkát kívánatosá tudta tenni az egyházban e céllal: „perspektívát adni, meríteni a múltból, feladatokat mutatni a jelenben és ihletni jövőnket.”¹⁸

A Református Lelkésznék Országos Szövetségébe Ravasz Lászlóné elnök mellé főtitkárnak választották. Javaslatára újságot indítottak *Református Lelkésznék Lapja* címmel, melynek szerkesztője Kovácsné Huszár Jolán lett. Lelkésznőnk szívesen vetette gondolatait papírra, ebben a lapban is örömmel publikált. Írásaiban a gyermekek és ifjak hitben, egészséges életmódra való nevelésével, betegek látogatásával és ápolásával foglalkozik, szempontokat ad az egyházi rendezvények megszervezésére. Vallja, a lelkésznének Jézus vezetésére kell bíznia magát, „kedélye, idegzete ne kopják el heves súrlódásokban”, mindig a békességet szolgálja a gyülekezetben. Szerinte az egyházi vezető számára ne csak a jóakarát és a nagy célok kitzúzése legyen fontos; tudjon lemondani önös elképzeléseiről, Isten irányítsa bölcsességét.

A Református Szociális Misszióban

A misszió a gyülekezeti diakonisszaképzés megszervezésének tervével indult - elsősorban a pártában maradt református leányok foglalkoztatására és az özvegy papnék elhelyezése céljából. Novák Olga Kovács J. Istvánnal, feleségével, Schulek Irénnel és annak fivérével, Schulek Jánossal tekintette meg az épületet először.

„Ez az otthon: »Özv. Lelkésznék Otthona« lett az alapja az »Őrszentmiklósi Intézményeknek«, mert később lett ott: »Szociális Misszió Háza« is meg egy kis »Árvaház« is gyakorlóul”¹⁹ a diakonisszáknak. A szeretetház ügyeinek intézésére a Konvent intéző bizottságot hozott létre, melynek Novák Olga is tagja volt.²⁰ A misszió tananyagát maga állította össze, ahol az elméleti tárgyak mellett többek között gyakorlati gyülekezeti és szociális, valamint egészségügyi munkát, anya-, csecsemő- és gyermekgondozást is tanultak. Ő ellenszolgáltatás nélkül tanított, szervezte az előadásokat, beosztotta a nővéreket szolgálatra, ügyelve arra, hogy pihenésre is legyen idejük. A diakonisszákat szegényes körülmények között végzett odaadó, önfeláldozó munkájukért hősöknek nevezte.

---

¹⁶ Petrőczy Éva 2016.

¹⁷ Baár-Madas Évkönyve 1944–45., 1945–46., 1946–47. 19–20. o.

¹⁸ Novák Olga 1929. a

¹⁹ Novák Olga 1954.

²⁰ Sárjai Szabó Katalin 2010. 104.

Novák Olga, a diakonisszaképzés szorgalmazója

Nézete a női szerepkörről

Novák Olga nemcsak az egyházi élet szervezője, lelkesítő írások szerzője, hanem lángoló lelkű evangelizátor is volt. Egyházi rendezvényeken, konferenciákon, igehirdetéseken, előadások alkalmával és írásaiban is sokat foglalkozott a nők szerepével, családi és egyháztársadalmi tevékenységével. Írásainak állandó visszatérő gondolata: a nőnek milyen szerepet kell betöltenie a családban és egyházban. Válasza: *„Ha a nő odaadóan szolgál családjában, élete gazdagabbá válik, eszköze lesz az isteni gondviselésnek.”* A diakóniai munkában az igehirdetésre vonatkozó alapelve: *„Mindent, amit családod vagy tanítványaid elhanyagolása nélkül tehetsz.”* Az adakozással kapcsolatban: *„Hallgass szívedre, és ne tudja a bal kezéd, hogy mit cselekszik a jobb.”*²¹

Az oktatás mellett vállalt egyéb számos kötelezettség megterhelte szervezetét, szíve elfáradt. Amikor elhangzott egy barátságtalan női kérdés, hogy lehet-e elvált asszony főtitkára a lelkésznék szövetségének, lemondott a főtitkári és az intéző bizottsági tisztségéről. Ravasz László püspöknek már előzőleg írt vívódásairól, hogy a magányos nőnek, aki mögött nincs „befolyásoló férfierő”, számára: *„marad a visszavonulás, a szemlélődés, a fejlődő gyermeklélek lebilincselő világában való jártasság megszerzése, a felnőttekkel szemben pedig az az egyetlen feladat, hogy amikor nagyon belemerülnek vagy nagyon belefáradnak az élet harcába, akkor egy-egy meghitt csöndes órában belevonjam őket az én szép békességem és csöndességem világába, amit Krisztustól kaptam ajándékkul, kárpótlásul az otthon, a csalódás, a – gyermek helyett, bölcsőtől a sírig...”*²² A nagy tudású, erdélyi származású, türelmes,

---

²¹ Novák Olga 1954.

²² Novák Olga 1929. b

megértő püspök eszménykép volt számára. A határon túli magyarsághoz való ragaszkodás és a történelmi kálvinizmus eszméje erős szálakkal kötötte egymáshoz őket.

A gazdasági iskola terve

Példaképei mindig azok a nagyasszonyok voltak, akik vagyonukat nemes célokra fordították. Ugyanakkor mindig az lebegett a szeme előtt, hogy az öröklött javakat tovább kell adni, nemes célra fordítani. Már a '20-as években is tervezte egy gazdasági iskola létrehozását nagyszüleinek emlékére Vörösmarton, de nyugdíjas évei felé közeledve már a megvalósításán fáradozott. Közben szülőföldje visszakerült az anyaország kebelébe, és ő kereste azokat a lehetőségeket a képzésben, mely Magyarországhoz is kötné a vidéket.

Faluja egyházi életének megújításához gazdasági biztonságra is szükség volt. Hároméves tervet dolgozott ki. Míg új lelkeszt tudnának alkalmazni, ő vezetné az istentiszteleteket. Az első év jövedelméből a fiatalokat gazdasági iskolában taníttatnák. A vincellér tanfolyamot befejezői lennének a szőlőtelepítés vezetői, míg a kender munkák tanfolyamát elvégzői a szövés, háziipar megalapozói. A kiskunhalasi középiskolákhoz kapcsolódva, kihelyezett tagozatként létrehoztak volna egy-egy gazdasági fiú- és leányiskolát kétéves tanfolyammal. A kertészet, baromfitenyésztés, háztartás, háziipar, gyermekgondozás szakoktatói vezetőit a halasi gazdasági tanítóképző bocsátotta volna ki tanítási képesítő végbizonyítvánnyal, akik otthon művelt, hívó református utódokat neveltek volna.

Falujától sohasem vált el, a szüneteket mindig otthon töltötte, szolgálatot vállalt a Vörösmarti Református Ifjúsági Konferencián és más találkozókön. Szomorúan tapasztalta az 1940-es években, hogy faluja egyháza „anyagi és lelki téren egyaránt elhanyaglott”, saját lelkésze sem volt. Így egyre jobban a vörösmartiak felé fordult: igehirdetése nyomán adakozás indult a paplak rendbetételére, a hitoktatásba is besegített. Ő készítette fel a konfirmandusokat 1943 nyarán a fogadalomtételre a Heidelbergi Kátéból. Készült haza, sietette nyugdíjaztatását.

A vörösmarti konfirmandusok 1943-ban Novák Olga vallástanárnővel, Faragó Ferenc lelkipásztorral és Rumpf Kálmán kántortanítóval

A baranyai Református Nőszövetség titkára, evangelizátora

A háború valamennyi tervét, álmát elsöpörte, mint ahogy nemes elképzeléseinek valóra váltását előzőleg is megakadályozták a történelmi események. Hazatérni nem tudott, mert mire elintéződött volna nyugdíjaztatása, Pest bombázásakor az egyik óvóhelyen életveszélyesen megsérült, hét hétig küzdöttek életéért.

Teremtője azonban megtartotta, új feladatokat szánt neki. Felépülése után Mohácsra költözött, onnan 1948-ig mint kettős birtokos egy-egy napra hazautazhatott, majd megvonták tőle a határátlépési engedélyt. A háborúk, az embertelen intézkedésekkel szemben jegyzi meg: „*A földi élet és emberi intézkedések gátakat, korlátokat vethetnek közénk, de a lélek útja szabad. És a hű szolgálat is mindig megtalálja az utat és a módot.*”²³

Pécsett jelentkezett belmissziói feladatokra az akkor fellendülő nőszövetségben. Özv. Morvay Ferencné Báthori Juliannánál lakott, a néhai vajszlói lelkész lányánál, az ő otthonába tért vissza szolgálatai után. Súlyos sebesülése után kapott annyi erőt „felülről”, hogy az ébredések korszakában (1948–1951) a baranyai Református Nőszövetség titkáraként 54 ekléziát látogasson, evangelizáljon, a lányok számára biblia-iskolákat szervezzen. Esti óráiban, amikor gyalog vagy szekéren jutott el a baranyai, ormánysági falvakba, saját életéről is bizonyosságot tett, mit cselekedett vele a kegyelmes Isten mint „kikopott üszökkel”, melynél azért lángot fogott a hallgatók szíve. Sokszor éjszakába nyúlt evangelizációja, mégis marasztalták.

Miután a nőszövetségi mozgalmakat betiltották, feladat nélkül maradt, elmagányosodott, szegénységbe süllyedt. Kis nyugdíja mellé (csak 20 év szolgálati ideje volt) házvezetőnői szolgálatot vállalt. Beteg szíve tovább gyengült, életereje, -kedve fogyni kezdett. Hogy lélekben, legalább emlékeiben visszakerülhessen a baranyai belmisszió színhelyeihez, lelki testvéreihez, régi tanítványaihoz, a lánykonferenciák tagjaihoz, megírta két önéletrajzát.²⁴ Utódainak tanítványait és a baranyai lányokat, asszonyokat tekintette, nekik szánta első önéletrajzát, az *Életem történetét*, melyet bizonyágtételnek szánt „Isten gondviseléséről, kegyelméről, bölcsességéről”. A másodikat, a teljesebbet, *Emlékezéseim* címmel négy év múlva, 1954–55-ben Mátraházán vetette papírra, akkor már nem tudott tüzelőt sem venni télire. Memoárjai kordokumentumokat nyújtanak a Belső- és Külső-Drávaszög, illetve az anyaország számára. A Baár-Madas történetéhez tartalmaz, első kézből származó adalékokat nyújtanak. Az élettörténetek fontos forrásai mind a vörösmarti, mind az egyetemes magyar református egyháznak.

A reformáció nyugat-európai emlékhelyeiről, a Kárpát-medence magyar tájairól is szemléletes képeket fest. Az anyaországhoz visszacsatolt területeket – közvetlenül visszakerülésük után – sorra látogatta. Nagypja útjait is végigkövette, így Turinba, Kossuth száműzetési helyére is eljutott, de Kassára, a Rákóczi-sírokhoz és a Vereckei-szoroshoz is. A vörösmarti és csúzai ünnepi eseményeket a magyar csapatok bevonulása alkalmából is érzékletesen megörökítette, hiszen maga is jelen volt.

Véleményét mindenkor bátran képviselte egyházzól, nemzetről, hitvallásról. Tájékozott volt: kiválóan ismerte népünk történelmét, földrajzát, művelődéstörténetét. Református és nemzeti tudata összekapcsolódott. Határozott volt, szókimondó, érzékeny. Személyes, belső vívódásairól senki sem tudott, esetleg hivatásával kapcsolatban csak az a néhány hozzá közel álló személy, akivel levelezést folytatott. Az önfegyelem présében élt, a legfájdalmasabbakat

---

²³ *Életem története* 1950.

²⁴ *Életem története*, 1950; *Emlékezéseim*, 1954. Lásd bővebben: *Lábadiné Kedves Klára* 2013.

30 éven át vezetett naplójának kilenc kötetében mondotta csak el, amelyek a háború idején megsemmisültek.

1959-ben, amikor már a háborús helyzet Magyarország és Jugoszlávia között enyhült, elhatározta, hogy útlevelet kér, és véglegesen vagy hosszabb időre hazatelepül Vörösmartra, húgához. Hazautazására nem kerülhetett sor, mert megbetegedett – 1960. június 21-től már a Bethesda Kórház egyik részlegében tartották nyilván, a Gyógyíthatatlan Betegek Otthonában.²⁵ Életének utolsó állomásán Novák Olga nem maradt egyedül. Ott szolgált egyik diakonisszája, akit elesettségében is anyai szeretettel vehetett körül. Tíz hónap után, 1961. április 23-án csendesén megtért Urához. Hamvai csak év vége táján érkeztek haza, de temetésével várt húga a következő év március 15-éig, a család által annyira tisztelt nemzeti ünnepig. Kívánsága volt, hogy az *Imádkozatok és buzgón kérjetelek* énekkel vegyenek tőle búcsút. Előbb a templomban búcsúzott tőle Rumpf Kálmán kántortanító az úrasztalánál, amely gyakran volt színhelye Novák Olga életeseeményeinek: konfirmációjának, házasságkötésének, igehirdetésének, az Úrhoz való szüntelen fohászkodásának. A sírnál a zimankós télies időben Póth Károly sepei lelkipásztor adta meg a végtisztességet.

Novák Olga utolsó kérésére tehát földi maradványai visszakerültek Vörösmartra, családi sírboltjukba. A református temető közelében levő kriptá felett magas obeliszk áll, melyen a család elhunyt tagjainak nevei szerepelnek, s a legvégén az építtetőnek, Béni Izsák Ferencnek az utódokhoz szóló áldása:

Áldásunk reátok leendő unokáink! / Egymást szeressétek s békében éljete! / Átok reá aki nyugalmunkat és porainkat bármikor is háborgatja!!! / Istent s hazát szeressétek! / Szolgásgot ne tűrjete! / Szabad hazát teremtsétek! / Igy boldog lesz életetek.

Béni Izsák Ferenc 1897-ben arról is rendelkezett, hogy 100 év múlva „*az emlék táblák fejről a sírboltban tétessenek. – és a sírbolt ajtaja befalazzassék s a többi fejről eltakaríttassék*”. Kérése nem talált meghallgatásra az utókor tisztelete miatt. A magas obeliszk messzire látszik, és az 1848/49-es szabadságharc emléknapján koszorúk díszítik az emlékhelyet.

A Béni Izsák Ferenc által emeltetett családi sírbolt

---

²⁵ Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára. 3f/y Református Szeretet Szolgálat Intézményeinek Iratai, Budapest – Bethesda és Havas utcai Gyógyíthatatlan Betegek és Szeretetotthon 1952–1963, 5. doboz, Érkezett és távozott gondozottak nyilvántartási lapjai 1960–63.

A Reformátusok Lapja hírt adott haláláról, és ezzel az igeszakasszal búcsúzott tőle: „Az Úr szemei előtt drága az Ő kegyeseinek halála” (Zsolt 116:151).²⁶

Gazdag életútja és munkássága kezdetben nem állt párhuzamban ismertségével, bár egyházi körökben nyilvántartották mint első magyar református teológusnőt. A Ráday Levéltár őrzi a róla szóló személyes és egyházi munkásságáról szóló dokumentumokat, előadásait, tanítványaihoz szóló prédikációit, önéletírásait.

A bajai református egyház fennállásának 150. évfordulójára szerkesztett évkönyvében egy fejezetet szántak Novák Olgának Pongrácz Magda tanulmánya²⁷ által. Negyedszázad múlva az évkönyvet szerkesztő Koszta István bajai lelkész a Reformátusok Lapjában emlékező írást szentelt első teológusnőnknek, mintegy virágot helyezve hamvai fölé.²⁸ A bajai református egyház 200. évfordulójára rendezett ünnepségén és kiállításán Sárai Szabó Katalin kíséző soraival megemlékeztek az első magyar teológusnőről mint a város szülöttjéről.

Életútjának feltérképezése a 21. században gyorsult fel. Sárai Szabó Katalin doktori értekezésében,²⁹ tanulmányaiban, előadásaiban a belmissziói mozgalom hatását, a nők egyházi működését vizsgálva gyakran kitért első magyar református teológusnőnknek a református egyházban betöltött szerepére, életpályájára. Teológusnőnk önéletírásait nyomtatásban először jelentettem meg életútjának ismertetése mellett Novák Olga, *Isten szőlőjének munkása* című kötetemben.³⁰

Van olyan asszonykör, amely tovább viszi örökségét. A tiszamogyorósi áldott tevékenységű Novák Olga Református Nőszövetség első magyar református teológusnőnk nevét viseli.

A tiszamogyorósi Novák Olga Református Nőszövetség kitűzője

²⁶ *Reformátusok Lapja* 1961. 2. o.

²⁷ Pongrácz Magda é. n.

²⁸ Koszta István 1987. 40.

²⁹ Sárai Szabó Katalin 2010.

³⁰ Lábadiné Kedves Klára 2013.

A vörösmartiak szeretettel és hálával gondolnak rá és családjára. 2017. november 5-én a református templomban ünnepi istentisztelet keretében felavatták Novák Olga emléktábláját, melyet az úrasztala közeli falon helyeztek el. Mindez Pataki Cservényák Zsuzsanna és férje, Cservényák Tibor anyagi hozzájárulásával valósulhatott meg, akik sokat vállaltak a vörösmartai református templom délszláv háború utáni felújításában.

Novák Olga emléktáblája a vörösmartai református templomban

Novák Olga egész életét az egyháznak szentelte, életpályája az isteni vezetés példája. A legnehezebb életkörülmények között is a szolgálat volt az, amely feledtetett vele betegséget, csalódást, reménytelenséget. Életpályája azt a biblikus igazságot erősíti meg, hogy az Úr Jézus nem tesz különbséget a nemek között, amikor az evangélium hirdetéséről van szó. „*Ha a nők lelkiismeretesen végzik munkájukat az egyházban, nem hiúsági kérdésből vagy uralomvágyból, hanem csendesen, Isten terveinek megvalósítóiként, akkor ezen a munkán valóban az Úr áldása lesz, mint ezt Novák Olga élete is bizonyítja, aki semmi egyebet nem tett, »csak« annyit, hogy engedelmes gyermeke kívánt lenni mennyei Atyjának.*”³¹

³¹ Pongrácz Magda 1961.

Tanítványa, Szabó Imréné Szabó Éva vallomása szerint Novák Olga gazdag életpályájának legfontosabb érdeme: „*abban volt, hogy lelki »iránytűt« adott a kezünkbe. Lelki életünk, hitünk nem jutott buktatókba, ha ehhez az iránytűhöz igazodott.*”³²

Első magyar református teológusnőnk, vallástanárnőnk önéletírásában tanítványaira és a baranyai leányokra, asszonyokra gondolt, amikor még egyszer mintegy testamentumként tanácsot adott nekik – egész életükben hagyatkozzanak a Szentírásra, mert: „*Minél idősebb lesz a Biblia-olvasó ember, annál többet ért meg az élet és a lélek dolgaiból és az örökkévaló Isten utaiból. Átkísér bennünket ez a hit és tudás az örökkévalóságba.*”³³

Irodalom

Baranyai Júlia

1977 Vízbe vesző nyomokon. Fejezetek a Dráva-szög történetéből. Második, bővített kiadás. Forum Könyvkiadó, Újvidék

Baár-Madas Évkönyv

1944–45., 1945–46. és 1946–47. A Budapesti Baár-Madas Református Leánynevelőintézet általános iskolájának, gimnáziumának, továbbképző tanfolyamának és internátusának Évkönyve az 1944–45., 1945–46. és 1946–47. évről az iskola fennállásának 38., 39. és 40. évében. 19–20.

Fábián Zoltán

1911 A vörösmarti egyház története (1647–1910-ig), Gutenberg nyomda, Bezdán

Kosztai István

1987. Az első női hallgató Teológiánkon. Reformátusok Lapja, 5. sz., 1987. február 5., 40.

Lábadai Károly

1980 Kaptunk egy képet. [Kossuth Lajos fényképe Béni Izsáknak]. In MKÚ, XXIX. évf., 12. sz. (1998. jún. 15.), 31. o.

Lábadiné Kedves Klára

2013 Novák Olga, Isten szőlőjének munkása. Az első magyar református lelkész nő élete és pályarajza. Pragma – Media Hungarica, Eszék

2017 Gyűjtőlencse, szórólencse (Adalékok az 55 éve elhunyt Novák Olga tiszteletes asszony életrajzához). Református Évkönyv 2017. A Horvátországi Református Keresztyén Kálvini Egyház kiadványa. 122–137.

Mokos Gyula

1901 Herczegszöllősi Kánonok. Más egyházi kánonokkal egybevetve. Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest

Novák Olga

1929.a Mit kíván a református egyház a református nőktől? Előadás a Székesfehérvári Református Egyházban 1929. évi június hó 2-án tartandó vallásos ünnepségén. Ráday Levéltár C/55, Novák Olga iratai, 2. doboz

1929.b Novák Olga levele Ravasz Lászlóhoz. Vörösmart, 1929. IV. 6., II. 499/1929 Ráday Levéltár A/1c. Elnöki iratok

---

³² Szabó Imréné 2006. 2.

³³ Novák Olga 1950.

1950 Életem története. Kézirat. Ráday Levéltár C/55 Novák Olga iratai, 1. doboz. (Megjelent: Lábadiné Kedves Klára 2013.)

1954 Emlékezéseim. Mátraháza, 1954. III. 9. Kézirat. Ráday Levéltár C/55 Novák Olga iratai, 1. doboz. (Megjelent: Lábadiné Kedves Klára 2013.)

Petrőczy Éva

2016. „Énekelj, meddő, ki nem szülsz vala...” Novák Olga életrajzáról. Mértékadó, 2016. május 30. – június 5.

Pongrácz Magda

é. n. Novák Olga. Magyarországon az első református nő, aki teológiát végzett (1889–1961). Novák Olga iratai. C/55 Ráday Levéltár, 3. doboz.

Sárai Szabó Katalin

2005. „Kicsi pont vagyok én ezen a világon. Még a magyar életben is, de hát vagyok...” *Novák Olga, az első magyar református teológusnő.* In *Évek és színek. Tanulmányok Fábri Anna tiszteletére hatvanadik születésnapja alkalmából.* (szerk.): Steiner Ágota. Kortárs, 75–83.

2010 A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig – a belmissziói mozgalom hatása a nők egyházi működésére. Doktori értekezés. (Kézirat)

Szabó Imréné

2005 Emlékképek Novák Olgáról I. Református Élet. A kelet-szlavóniai és alsó-baranyai reformátusok egyházi lapja. VII. évfolyam, 4. szám, 2005. május 2–3.

2006 Emlékképek Novák Olgáról II. rész. Református Élet. A kelet-szlavóniai és alsó-baranyai reformátusok egyházi lapja. VIII. évfolyam, 1. szám, 2006. június 2.

***

Borkó Juliánna, a zsoldáros asszony

Bibliakör-vezető és -szervező, evangelizátor, a református kegyesség képviselője volt. Gazdag szókinccsel, költői képességekkel megáldott egyszerű parasztasszony, aki magasztos költeményeket, biblikus énekeket szerzett. Ezáltal nemcsak szülőföldjén, a Drávaszögben ismert, hanem az anyaországban is. Elsősorban énekei által, melyek bekerültek a zsoldáros könyvekbe – a délvidékibe egy: a *Bár zordonnak látszik útam itt alatt* című, az anyaországban kiadott régi énekeskönyvbe kettő, az új Református Énekeskönyvbe már négy: *Nem sokáig tart már földi bujdosásom, Halld meg, bűnös ember: Jézus szeret; Ez a világ csak baj halma; Jézus, te vagy nékem őriző pásztorom.*

Hogyan tesz képessé az Úr egy egyszerű parasztasszonyt arra, hogy szép beszéddel, zsoldárokkal, saját maga szerzte énekekkel, bizonyágtételekkel embereket vigasztaljon, bevonja őket az egyház életébe? Úgy, hogy erőt, képességet, tehetséget kap az Úrtól hivatása betöltésére. „*Isten Lelke megérintette egy egyszerű parasztasszony szívét, és kinyilatkoztatta magát neki.*” (Sebestyén Jenő)³⁴

A vadregényes, mocsaras, vizenyős vidéken, a hajdani édeni állapotú Kopácsi-tó közvetlen közelében, Kopácson látta meg a napvilágot 1869. január 16-án. A Duna és a Dráva találkozási közelében helyezkedik el a halászfalu, egykor állandó árterületen: fél lábbal a vízben, fél lábbal a szárazon.

---

³⁴ Sebestyén Jenő 1928.

A Borkó törzsökös földműves család volt Kopácson, amelynek tagjai között akadtak halászok is. Édesapja Borkó István földműves gazda, édesanyja Csapai Éva. Juliánna hatéves volt, amikor atyja meghalt. Hiányát anyai nagyapja, Csapai Sámuel próbálta pótolni, aki jómódú gazda, bíró, presbiter volt. Otthonában fő helyen állt a Szentírás és Szikszai György *Keresztyéni tanítások* és imádságok című könyve.

A kislány első emlékei a családi házhoz és a templomhoz kötődtek, ahol szépen zengett az ének, és a falu apraja-nagyja megjelent. Sajnos, az istentiszteleten ritkán beszélt az akkori lelkész Jézusról; a kislány inkább a házi bibliakörben találkozott az Ő szent nevével, miközben a Bibliát és a Szikszai-féle imádságoskönyvet forgatták.³⁵ Mert Kopácson a 19. századtól már tartottak házi esti bibliaköri alkalmakat, melyeken szomszédok, közeli barátok, rokonok együtt énekeltek, igét olvastak, imádkoztak. A kisebbek is jelen voltak, akiknek rövid volt gyermekkoruk, mert a Drávaszögben régen fiatalon, már tizenhat évesen férjhez mentek a lányok, így Juliánna is.

Hamarosan megtapasztalta az anyai örömet, a legdrágább jutalmat, amelyet asszony kaphat életében. De csak évek múlva döbrent rá, hogy ez nem volt igazi családi boldogság, hiszen elfelejtette megköszönni a nagy ajándékot, fia világra jöttét az Úrnak. De Teremtője újból megörvendezettette: hét év múlva egy kisleánynak adott életet. A „drága kincsek” birtokában féltve őrizte szeretteit, a földi örömeknek élt, és a Mindenhatónak mondott hálája most is elmaradt. Hosszú évek múlva így vall önéletrajzában a földi létből elköltözött kislányáról: *„Engedd, oh, Uram, engedd, hogy lábaidhoz borulhassak, és megvalljam töredelmes, szívvel, hogy én csak ajándékaidra néztem, s csak azoknak örültem, rólad pedig, áldások adójáról megfeledkeztem. Örültem az életnek, féltve őriztem kincseimet, boldog voltam nagyon, legalább akkor így gondoltam. És csak most tudom, hogy sem az öröm, sem a boldogság nem volt igazi, s ezért nem is tarthatott sokáig. A két esztendő és három hónapos kicsiny galamb elszállt oda az ártatlan angyalok seregébe, hiába féltettem, bármily nagyon őriztem, mégis elszalasztottam.”*³⁶

Kimondhatatlan lelki fájdalmában nem talált vigaszt a megpróbáltatásokra, szívbetegséget kapott. A „drága orvost” még nem ismerte, könnyeitől nem látta Jézus feléje kinyújtott kezét. Idővel sebei gyógyulnak, egyetlen reménységét fiában, a szelíd Jánosban látja, aki húszévesen jólelkű társat talál. Közeledik az időszak, amikor hosszú évekre katonának vinnék, de az akkor 21 éves ifjút egy nap alatt elveszíti. Testileg-lelkileg összeroppan, szívbetegsége kiújul, reménytelennek látja sorsát. De az Úr termő életet szánt neki...

1906 bővöd estéjén, karácsony vigíliáján kopogtatnak nála a kopácsi bibliakörös testvérek, mondván: „Eljöttünk hozzád, de nem mint Jóbnak ártalmas vigasztalói!” Borkó Juliánna úgy emlékszik vissza erre az éjszakára, mintha a betegágyon mély álomból ébredt volna. Luther Márton karácsonyi énekének sorai: *„Nyilj meg, szívem, lásd meg jobban”* békességet, melegséget hoztak szívébe. „Borkó Juliánna a jászolbölcsőnél lélekben megállva kapott új életet. Az Újszülött mellett ő is lelkileg újszülött lett.”³⁷ A karácsony áldott örömét később énekébe is belefoglalta:

„Kopogtat a drága vendég / Jézus személyében; / Alázattal, szent örömmel / Sietek elébe. / Nyitva szívem a számára, / Zárom rejtekébe. / Maga írta drága nevét / Annak közepébe.”

Húsvétkor a templomban hálával hallgatja a feltámadás igéjét: *„Én vagyok a feltámadás és az élet: Aki énbennem hisz, ha meghal is, él az.”* Elámul a megváltás csodáján: Jézus őerte is

³⁵ Szabó Lajos dr. é. n. (kézirat)

³⁶ Borkó Juliánna 1926–1930.

³⁷ Békefy Lajos dr. 2020.

meghalt, hogy új életet kapjon. Átadja életét Krisztusnak, örök hűséget fogad Neki. Pünkösdkor tagja lesz a kopácsi bibliakörnek, pár év múlva már vezetője. Habár összejöveteleik a századelőtől rendszeresek voltak, a kopácsi nőegylet megalakulását az akkori egyházmegye 1912-től tekintette hivatalosnak.³⁸

Személyes életében a megpróbáltatások továbbra sem maradtak el. Férje az ital rabjává vált, és 29 évi együttélés után elzavarta őt családi házukból. Juliánna azonban már új életet kapott, az Úr kezét fogta, így sikerült átvészelnie a hányattatásokat. Két és fél év múlva, amikor a férj nagybeteg lett, és kérte, látogassa meg, krisztusi szeretettel ápolta őt. De a férfi egy idő múlva másik nő felé fordult, aki rábeszélte, adja el a házát, és indítson válópert felesége ellen.

Isten nem engedte meg, hogy zsoldos asszonyunk összeroskadjon a súlyos kereszt alatt. Énekeiben megvallhatta bánatát, vigaszát: „*Testi gondok, szenvedések / Utamon de sokan sértnek, / Alig van oly helyem, / Hol lehajtsam fejem, / Mennyen, földön egyéb nincsen / Más vigaszom, / Csak az Isten.*”

De nem sokat törődhetett saját gondjaival, a rászorultak gondozását folyamatosan vállalta asszonykörével. Az első világháború idején az egyház iskolájában gyűjtötték össze a hadiárvékat, özvegyeket: táplálták, segítették őket. Borkó Juliánna verseivel is lelki vigaszt nyújtott nekik:

„*Ragadjunk³⁹ meg Jézus karját,
Ő jár a habok felett,
Ha parancsol: egy szavára
Égen s földön béke lesz.
Küldjünk hozzá e bárkából
Reménységünk galambját,
Amely hozza meg számunkra
A béke olajágát.*

*Uram, éreztessed velünk
Nagy hatalmát kezdednek,
Benned bízva tőled várjunk
Boldogságát népednek.
Béke, Béke, égi Béke
Jer öleld át földünket,
Hogy áldjunk most és örökké
Atyánkat Istenünket. Ámen.*”

(Ima a világháború alkalomra – részlet)⁴⁰

A saját vallásban való megmaradás égető kérdés volt Borkó Julis néni korában. A református gyülekezetből többen a nazarénusokhoz pártoltak. Énekszerző asszonyunk is nagy harcot folytatott egy-egy tagnak a gyülekezetben való megmaradásáért. A bibliakörösök kezdetben, hogy ne illethessék őket az elkülönülés vádjával, a templom közelében egy ház szobáját bérelték. Jóval később, 1926-ban a templom egy részét számukra önkéntes adományokból

---

³⁸ *Magvető*, III. évf., 6. szám, 1923. június, 2–3. o. A cikk szerzője ismeretlen.

³⁹ Tájnyelvi sajátosság a Drávaszögben, amikor az alanyi és tárgyas igeragozás keveredik. Találunk még rá több példát is a szövegben.

⁴⁰ *Borkó Juliánna kéziratos füzetek Jakab Judithnak*, 1916.

üvegfallal választották el, így keletkezett egy 100–120 személyes fűthető gyülekezeti terem, melyet „kis templomnak” hívtak. Itt vasárnap délután, egy órával istentisztelet előtt imádkoztak, énekeltek, hétköznap, általában csütörtökön este, bibliaköri összejövetelt tartottak. Személyiségéről így vall Novák Olga, első magyar református teológusnőnk, aki belmisszióját az 1920-as években szülőföldjén teljesítette: *„Keresetlen egyszerűség, természetes okosság, praktikus gyakorlatiasság, biblikus beszédmodor, egészséges derű, mondhatnók, humorérzék, bölcs belátás és bátor szókimondás jellemzik ezt a testileg törékeny, de lélekben oly acélos rugékonyságú református asszonyt.”*

Számára lenyűgöző látvány, amikor „ez a tisztos fekete kendős asszony” kezébe veszi a Bibliát, és megragadó, az életből vett illusztrációkkal magyarázza azt. Csodálattal hallgatja Istent dicsérő, érces hangját, amint vezeti az énekeket, ahogyan bizonyosságot tesz hitéről. Megtapasztalja, hogy az amúgy tanulatlan földműves asszonyt az igével való állandó foglalkozás, az Istentől kapott talentumok mennyire bölcsé teszik, aki az 1920-as években *„úgy összetartja a maga 80 asszonyát, hogy bármely papnak becsületére válnék. Harangszókor együtt megy a 80 asszony minden vasárnap délután az Isten házába”*. A trianoni traumatikus események után Borkó Juliánna evangelizációjának gyógyító hatását nyomon tudta követni nemcsak a kopácsi, hanem a többi baranyai bibliakörben, gyülekezetben is.

A kopácsi bibliakört az egyházi vezetők mindenkor példaként emlegették a helyi eklészia, a bácsfeketehegyi árvaház és más egyházi mozgalom támogatójaként. Az árvaház megalakulásakor Novák Olgával együtt szolgált: a lelkész úr ünnepi beszédet mondott, Borkó Juliánna imádkozott. Az árváknak rendszeresen küldött csomagot – benne a bibliakörösökkel együtt készített ruhácskák, sütemények, olykor maga költötte kis versek is voltak.

1930-as esperesi látogatása idején Ágoston Sándor örömmel jegyzi meg, hogy Baranya vezet, mert tíz gyülekezete közül kilencben már van bibliakör. Borkó Juliánára az Úr kiválasztott eszközeként tekint, aki a bibliaköröket egyházhúségre nevelte. A kopácsit *„valóságos gyülekezeti diakonissza-csoportnak”* nevezte.⁴¹

Novák Olga *őskeresztyéni* jellemű, önkéntes magyar református „diakonisszának” tartotta Julis nénit. Asszonykörének tagjaival az áldozatos tevékenységek sorát cselekedték. Az egyház javára lehetőségük szerint maguk is bőségesen adakoztak, épületeit rendben tartották, a rászorulókat segítették. Mikor 1929-ben új lelkészt kapott a gyülekezet Narancsik Pál tiszteletes úr személyében, a kopácsi bibliakörösök önkéntes munkával rendbe hozták a paplak udvarát, a kertet; összegyűjtött pénzükből kifestették a szobákat, bútort vettek, és berendezték a konyhát. Történt mindez abban az időben, amikor teljesen üres volt az eklészia pénztára.

Narancsik Pál lelkipásztor rendkívül sokrétű tevékenysége mellett részt vett a bibliakörös alkalmakon, és ha tehetett, ő is szolgált. Felesége a fiatalokat szólította meg, velük tartotta összejöveteleit, s vonta be őket az egyházi életbe. Julis néni rendszeresen velük ment lelkész- és KIE-konferenciákra. Bibliás asszonyunk és a nagytiszteletű házaspár együttműködése rendkívül gyümölcsöző volt.

Ha árvíz öntötte el a falut és környékét, ha villám sújtotta többször is a templomot és tornyát, a kopácsi gyülekezet pénzbeli gyűjtéssel hamar helyrehozta a károkat. Mindebben óriási része volt a Borkó Juliánna vezette bibliakörnek és a Narancsik lelkész-házaspár 60 évig tartó tevékeny szolgálatának, nagy tekintélyének.

---

⁴¹ Ágoston Sándor 1930. 4.

Julis nénit és lelki testvéreit „könyves asszonyoknak” nevezték, mert rendszeresen forgatták a Bibliát. Kedvenc olvasmányuk volt Charles Haddon Spurgeonól a *Harmatgyöngyök*, Szikszai Györgytől *Keresztyén tanítások*, Szőnyi Benjámintól *Szentek hegedűje*, a *Halleluja* énekeskönyv. És a *Buzgóság*,⁴² Borkó Juliánna 1928-ban megjelent énekeskönyve, melynek énekeit a „testvérlelkek építésére és gyönyörködtetésére” írogatta vagy más forrásból válogatta.

Énekei, versei

Költői képességekkel megáldott zsoltáros asszonyunknak szívéből fakadtak az élet múlandóságára figyelmeztető, megtérésre buzdító és hálaadó énekek; fájdalommal terhelt élete megtelt vigasszal, kegyelemmel: „*Tudom, a kereszten, drága áron / Lefizetted minden adósságom. / Tied vagyok, s ez édes hitembe / Békesség száll bütépett szívembe.*”

Sok éneket ismert, így valamelyik zsoltár, dicséret, dallamára szerezte őket. Dédanyám Bibliájában őrizte azt a Borkó Julis néni saját keze által írott lapot, melyre szép énekének szövegét rőtta (Az én időm, mint a szép nyár dallamára):

„*Úgy vagyok én e világon,
Mint az ágon
Áll a bujdosó madár
Ha megkondul a végóra
Indulóra,
Lelkem jobb hazába száll.*

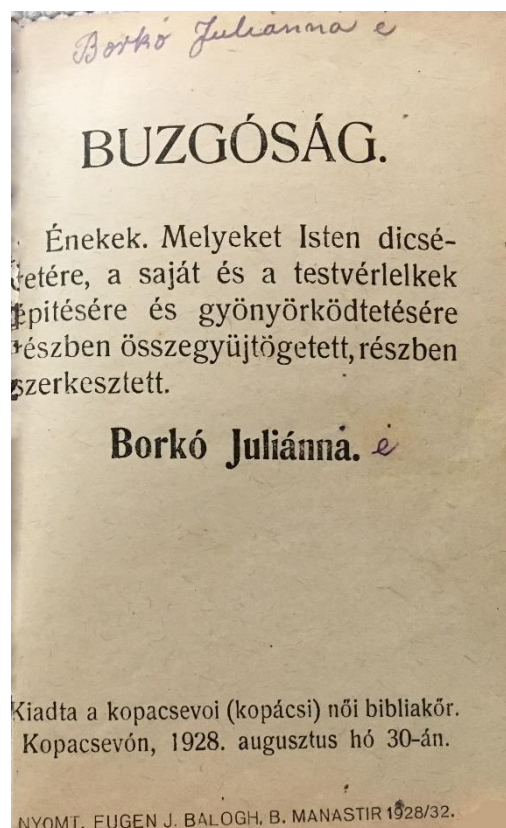
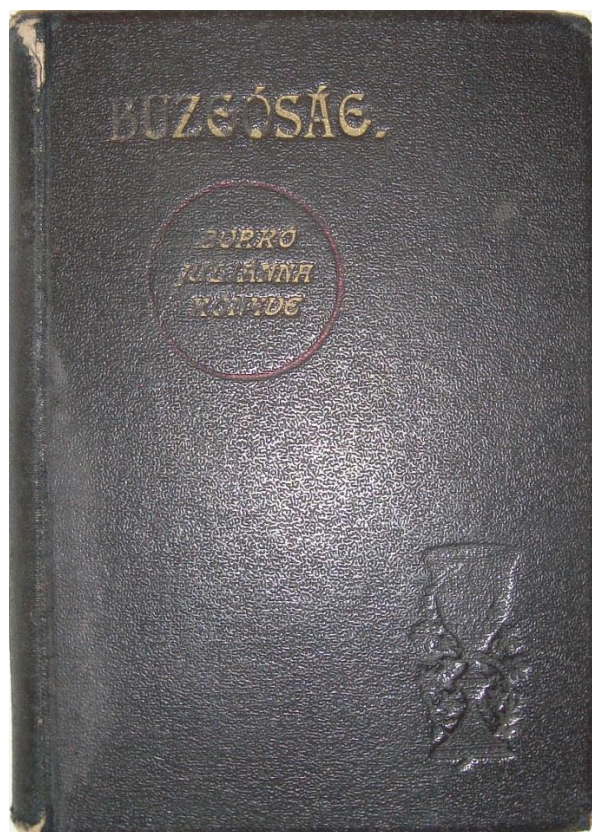
*Készülj, lelkem, hát az útra,
Nézz az Úrra,
Bűnödöt mind levedd,
Jézusodtól el ne maradj,
Vele haladj,
Üdvöd, hogy megnyerhessed.*

*Boldog hajlék, dicső haza,
Hol nincs szava
Fájdalomnak és bűnnek.
Jézusomnak közelébe,
Örömébe
Minden gondok eltűnnek.”*

Kezdetben kézzel másolt formában terjesztették énekeit, a bibliakörök egymásnak adták, így egyre nagyobb igény mutatkozott, hogy kinyomtatva is használhassák. *Buzgóság* címmel ezer példányban adták ki, mely tanúsította szerzőnk népszerűségét, az akkori hívek lelki szomjúságát. A mára megmaradt megviselt, sokszor lapjaikat újból összeragasztott példányok is bizonyítják, milyen gyakran és szeretettel forgatták a drávaszögi asszonyok igei alkalmakon, temetéseken.

---

⁴² Borkó Juliánna 1928.

A Buzgóság borítója és címlapja, a Borkó Juliánna részére készített fekete bőrkötéses példány

Jól ismerte a Szentírást, annak szavai, gondolatai a szívében éltek, beleépültek dicséreteibe. Ő a mulandóság énekesese. Gyönyörű költői képekkel fejezi ki, hogy életünk milyen tünékeny, sóhajtásnyi. A bibliai gondolatok sokszor ihletői és folytatói sorainak, mint pl.: „Az ember a lehelethez hasonló, napjai a tűnő árnyékhoz.” (Zsolt 144,4) – Borkó Juliánánál: „Olyan a földi élet, / Mint a hamar tűnő árnyék.” „Mert felkél a nap az ő hévségével, és megszártítja a füvet, és annak virága elhull” (Jak 1,10–11). – énekében: „Vízi buborékhoz / Életünk hasonló, / Mint mezei virág, / Oly hamar mulandó.”

Akár a népdalok, ő is természeti képpel indít: „Elmúlt a zordon tél, / Itt van már a szép tavasz! / Csalódott szívekre / Balzsamot köt a vigasz. / Mert ha itt életünk / Bú árnyába merül, / Majd ránk dicsőbb élet / Örök hajnala derül.”

„A 19–20. századforduló énekköltészeti sablonjai Julis néninél kevésbé mutatkoznak. Őszinte és elmélyült vallásosságának nincs szüksége erőltetett vagy érzélgős fordulatokra, tölteléksorokra. Keresetlenül, de ügyesen sorakoztatja tiszta rímeit” (Fekete Csaba)⁴³ A *Buzgóság* második, javított, átdolgozott kiadását az Exodus Kiadó jelentette meg 2004-ben. Ez a könyv már huszonnyolc dallamot közöl.

A Ruth könyvét minden aratáskor felolvasták az asszonytestvérekkel. A számára oly kedves ószövetségi történetet megverselte Kalász szedés. Ruth könyve II. címmel. Ahogy Ruthé és Naomié, úgy az ő élete is tragikusból vált áldásossá. Nála a kalászszedés metafora: az Úrtól kapott, lelket nemesítő értékek összegyűjtése: „Én is Ruthnak példája szerint, / Mivel lelki

⁴³ Fekete Csaba 2004. 162–169.

éhség kényszerít, / Sietek az égi mezőre, S gyűjtök kalászt még jó előre, / Hogy az Úr, míg az est beállna, / Üres kézzel majd ne találna.”

Borkó Juliánna több verset írt, mint amennyi eddig előkerült, mert általában szétosztogatta őket, mint énekeit is. Az *Óhajítás*⁴⁴ című költeményben saját sorsát, életútját verseli meg. Vezérmotívuma a boldogság keresése a múltban és jelenben: a családi veszteségek után a Messiás megtalálása, a mennyei haza utáni vágyakozás:

*„Még csak egy óhajom van. Nincs semmi több hátra,
Szüntelenül gondolok Mennyei hazámra.
Én szerelmes Jézusom, Adj nekem ott helyet,
Akárcsak ama szegény Koldus Lázár mellett.”*

Kedves szava a kincs, mely összesen harmincszor fordul elő írásaiban. Az én kincsem című versében a Bibliát jelenti, számára az egyetlen maradandó értéket:

*„Minden földi kincs múlandó,
Csak az Ige maradandó.
Mint pára, ez el nem széled,
Enyém ez az örök élet.”*

Evangelizációs útjai

Narancsik Pál tiszteletes úr 1929. július 19-ei levelében jövendőbelijének többek között így mutatta be Julis néni munkásságát: *„nevét és könyvét (Buzgóság) nemcsak Jugoszláviában mindenütt, de Magyarországon is sok helyen ismerik és éneklik. Nagyon sok szép éneket írt. Mint valami utazó titkárt, állandóan hívják mindenfelé konferenciákra, bibliaköri és vallásos összejövetelekre, s mindenfelé hatalmasan tesz bizonyosságot Krisztusról. Jugoszláviában nincs református ember, aki nem ismerné a nagy evangelizátor Borkó Julis nénit.”*⁴⁵

Borkó Juliánna érezte a Megváltó támogató, erőt adó, boldogító jelenlétét életében, és ezt az örömeztet igyekezett másokkal is megosztani:

*Halld meg, bűnös ember: Jézus szeret.
Bűnöd bár nagy tenger: Jézus szeret.
Csak jöjj hozzá hittelt,
Töredelmes szívvel,
Nem vet Ő el, hidd el,
Jézus szeret.*

*Légy te, szívem, bátor: Jézus szeret.
Megvéd a hű pásztor: Jézus szeret.
Szent Igéje mondja,
Hogy van reám gondja.
Hitem is suttogja:
Jézus szeret.*

*Ez a boldogságom: Jézus szeret!
Nincs más orvosságom: Jézus szeret.*

---

⁴⁴ Ráday Levéltár C/68 VIII/1 Sebestyén Jenő iratai. A Református Árvaházi Naptár is közölte az önéletírása után. X. évf., 1931. év, 122. oldal.

⁴⁵ Narancsik Pál levelét gyermekei, dr. Narancsik Pál és dr. Schümmerné Narancsik Ágnes bocsátotta rendelkezésemre. Köszönet érte.

*Bár a kereszt rajtam,
E világi zajban
Egyszer zengi ajkam:
Jézus szeret.*

*Nem félek haláltól: Jézus szeret.
Felvisz Ő magához: Jézus szeret.
Mennyben élek újra,
Angyali kar zúgja:
Béke, Halleluja,
Jézus szeret.*

*Zengjük hát, testvéreim: Jézus szeret.
Lássák minden népek: Jézus szeret.
Hozzá hívek legyünk,
Amíg tart életünk,
Zengje víg énekünk:
Jézus szeret.*

Ha valaki vigasztalásra szorult, hozzá fordult, ő az ige szavaival erősítette. Nemcsak falujában evangelizált, felkereste Baranya, Szlavónia, Magyarország falvait, helységeit is. Missziója során szolgált Bellyén, Várdarócon, Laskón, Hercegszöllősön, Karancson, Sepsén, Csúzá, Vörösmarton, Kórógyon, Harasztiban, Szentlászlón, a szórványban, Daruváron, Zdencin. Harkány nevét is említette Szabó Lajos lelkipásztornak.⁴⁶ A Hegyalján is tisztelték és szerették. A bibliakörösök Julis néni vezetésével többször felmentek a dombokra, és ott zengték énekeiket, tartották összejöveteleiket.

Egyik alkalommal Várdarócra, egy haldokló fiatal lányhoz vitte el az evangélium üzenetét, aki utolsó perceiben láztól égő, hittől ragyogó tekintettel mondogatta: „*Julis néni, olyan boldog vagyok most, az utolsó órámban.*”⁴⁷

Sajátjai helyett „*mily sok gyermeket adott neki az Úr! Kicsiny szobája a vigasztalások hajléka. Hány küszködő, fájó szívű asszony könnye, siralma fordult ott békességre, öröme*”⁴⁸

Evangelizáló képességeit Juliánna nem szekta-fundálásra használta fel, hanem éppen a drávaszögi református eklézsiák megerősítésére.⁴⁹

Önéletírása

Lelkészek, teológus professzorok, egyházi vezetők, nyelvészek, himnológusok, zeneszerzők vizsgálták, tanulmányozták Borkó Juliánna életútját, tevékenységét, költészetét. Bár később ismertetők, tanulmányok születtek bizonyágtévő életéről, egyénisége, személyisége, küzdelmei mégis az általa írt önéletrajzból tárulnak elénk a leghitelesebben, melyet Novák Olga kérésére, unszolására írt meg. Erre az alkalomra, nagy rábeszélésre engedte meg, hogy lefényképezzék.

---

⁴⁶ Szabó Lajos 1993. 70.

⁴⁷ Szabó Lajos dr. é. n. (kézirat) 14.

⁴⁸ Novák Olga előszavával Borkó Juliánna önéletírása. *Borkó Juliánna* 1931.

⁴⁹ Petrőczy Éva 2018. 8.

Önéletírásakor készült fényképe

A bevezetőben költői, veretes stílusban kér segítséget „felülről”: *„És a te nevedet, Uram, segítségül hívom, mert miként tudom én gyarló, erőtelen létemre rajtam végzett munkádat ismertetni, még inkább a te hatalmas és jóságos kezedet feltüntetni? Oh, bár csak miképpen a parányi harmatcsepp a napot, úgy tudná az én kicsiny életem is visszatükrözni a te képedet, örökkön örökké őrködő gondviselésedet.”*

Önéletrajzában vall gyermekei haláláról, megtéréséről, Istenre való teljes hagyatkozásáról, gyötrelmekkel teli házasságáról és nagy-nagy szeretettel bibliaköréről. Megköszöni létezését, és kéri az Urat, őrizze meg testvéreit, hogy életük gyümölcsöző legyen: *„Te reám bíztad őket, Uram, én ápolgassam és öntözzessem. Én pedig tégedet kérlek, oh, Te drága kertész, Te munkálkodj énbennem és én általam közöttük. Vezessed, óvjad és kegyelmed gazdag harmatával éleszgedd őket, hogy gyümölcsözzenek és sokasodjanak, mint a folyóvizek mellé ültetett plánták, melyeknek nem árt az idő viszontagsága, sőt leveleik annál dúsabban zöldellnek, és folyton gyümölcsöznek.”*

A befejezésben így fohászkodik: *„Én Megváltóm, életemnek hű vezére és gyámolítója, cselekedjed, hogy benned vetett hitem és gyarló életem példája, mint a picziny lámpa, világítson azoknak, kik a bánat és a szenvedések sötét éjszakájában vándorolnak”.*

Az önéletrajzot 1926-ban zárta, majd 1930-ban betoldással folytatta. Egy „szerető lélek” kérésére (vagy Novák Olga, vagy keresztfia, Berta Imre csúzai lelkész) még vallott arról, hogyan próbálta meg még egyszer megbocsátó szeretetével a megtérés útjára vezetni férjét. A férfi kétségek között, súlyos lelki válságban érkezett hozzá újra, ő visszafogadta, visszaállították a házassági köteléket, és imádságos lélekké vált. Isten végtelen irgalmának mindennap hálát adtak a 86. zsoltár 1. és 2. versével.

„Oh, bár mindnyájan megtanulnánk ezt az áldott Isteni művészetet, hogy szüntelen imádkoznánk elsősorban önmagunkért, szeretteinkért, sőt ellenségeinkért is. Így mindenki

megtapasztalná, hogy a mi Istenünk imádság meghallgató Isten – írta önéletrajzának utolsó soraiban.

Egy évtized után Czövek János az újabb kísértést nem tudta legyőzni: feleségét ismét elhagyta, lelketlen rokonaihoz költözött eltartásra, akik szeretetlenül bántak vele, és ő lelki háborgásában felakasztotta magát. 1944-től Borkó Juliánna özvegyként élte életét.

Vonalas füzetébe írt önéletrajza legelőször holland nyelven jelent meg 1928-ban. Sebestyén Jenő teológiai professzor, Csúza szülötte közölt tanulmányt róla *Konnersreuth és Kopács*⁵⁰ címmel a *De Reformatie* című holland folyóiratban. Ugyanott, tanulmánya szerves részeként adta közre Borkó Juliánna önéletrajzát Hoekstra Elly holland nyelvű fordításában. Az életrajzot magyarul csak 1931-ben olvashatták az Árvaházi Naptárban javított és átdolgozott formában Novák Olga előszavával.⁵¹ A Sebestyén Jenő hagyatékában, a Ráday Levéltárban megőrzött önéletrajz 2017-ben jelent meg Borkó Juliánna munkásságáról készült kötetemben.⁵²

Elismertségét bizonyítja, hogy Ravasz László 1943-as püspöki vizitációja alkalmával a kopácsi templomban elhangzott nagy hatású igehirdetése után külön látogatást tett Julis néni bibliakörénél az imateremben, és megáldotta a hajlékot: „Legyen áldott minden lélek, aki ide belép, aki a mennyei gyümölcsöt termi Isten dicsőségére!”⁵³

Szabó Lajos taktaszadai lelkipásztor, teológiai egyetemi tanár, néprajzkutató, szépíró 1944 augusztusában felkereste őt, amikor már elkezdődtek Pesten a bombázások. A Drávaszög újbóli elcsatolása előtt Kassáról Kopácsra utazott, hogy találkozhasson és az imateremben napokig beszélgesse vele. Mélyen átérezte a végeken élő magyarság eljövendő sorsát, de elsősorban a Lélek készítésének engedett, amikor felvállalta az életveszélyes utat. Borkó Juliánát „meglelt Kincsnak” nevezte, aki maradandó hatást gyakorolt rá: [...] „minden törődést és fáradságot megért, hogy találkozásom lehetett Julis nénnel, aki nekem annyi lelki erőt, szent tudományt adott, mint a teológián egyetlen professzorom sem.”⁵⁴ A tudós lelkipásztornak, aki több írásában vallott a bibliás asszonnyal történt életre szóló találkozásáról, köszönhető személyiségének egyik leghűbb megörökítése.

A kopácsi „kistemplom”, imaterem a falon a Borkó-emléktáblával

⁵⁰ Sebestyén Jenő 1928.

⁵¹ Borkó Juliánna 1931.

⁵² Lábadiné Kedves Klára 2017.

⁵³ Vikár Zoltán 1943.

⁵⁴ Szabó Lajos 2000. 137.

A Buzgóság szerzőjét a baranyai gyülekezetekben az 1940-es évek elején még örömkönnnyek között fogadták, de már jóval kevesebben. Keresztfia, Berta Imre, Csúza szépírói talentummal megáldott lelkésze szomorúan állapította meg: „Jelenvaló, sírjához közeledő állapotát legjobban Jeremiásnak a zokogásához szeretném hasonlítani, mellyel a Siralmakat megírta. Vagy Arany Jánoshoz, midőn élete alkonyán Ószikéi a Margitszigeten megszülettek. Ha fáj neki valami, ez az egy nagyon fáj: milyen gyönyörű ígéretek rejtőztek a huszas évek suhogó-lobogó élettüzében, és mennyire ellobogott már ez a tűz. De ez csak kifelé keserősége neki, befelé rendületlen és szent harmóniában él a lelke, és »kívánván kíván elköltözni, mert a Krisztussal lenni mindennél jobb«. (Filippi 1)»⁵⁵

Amikor már elérőtlenedett, asszonytársai nem hagyták magára, utolsó percéig mellette álltak, segítettek. 1947. október 12-én hunyt el csendesen. Beteljesült, amit énekében fogalmazott meg:

„Végre hozzád oly közel juthassak:
Égi gondolattá tisztulhassak.”

Utolsó útjára október 14-én kísérték el nagyon sokan falujából és a környékről. Temetésekor lelki testvérei saját halottas énekével búcsúztatták:

[...] Menj, drága testvérünk,
Vár ott az égi sereg,
Bár szívünk utánad
Fogadalmában kesereg!
De szent hitünk biztat,
Ha most tőled elválnak,
Legdicsőbb hazánkban
Örömmel feltalálunk.”⁵⁶

Gyászszertartásán hat baranyai-szlavóniai lelkész szolgált Narancsik Pál igehirdető mellett.

A kopácsiak szeretettel őrzik emlékét. A „kistemplom” vagy imaház részében, bibliaköri munkájának színhelyén márványtablát helyeztek el: „Köszönöm, Uram, hogy / Gyufaszál lehettem.” / Itt élő és alkotó egyházi / poétanő és bibliakör vezető / BORKÓ JULIANNA (1869–1947) / emlékére. / Tisztelettel a kopácsi / egyházköztség / 2000. október 31.

A kopácsi temetőben 2008-ban újították fel Borkó Julianna síremlékét. Az előlapon fia fényképe és a hozzá írt búcsúszavak találhatók. Hátlapjára vésették rá sokat szenvedett zsolttáros asszonyunk életének adatait és a választott bibliai idézetet Jób könyvéből:

ITT NYUGSZIK / BORKÓ JULIÁNNA / ÉLT 78 ÉVET / MEGHALT 1947. OKT. 12. TUDOM AZ ÉN MEGVÁLTÓM ÉL! / (JÓB 19,25)

---

⁵⁵ Berta Imre levele Sebestyén Jenőhöz. Ráday Levéltár, C/68 VIII/1, Sebestyén Jenő iratai, 94/1944.

⁵⁶ Lábadi Károly 2010. 249.

Sírköve a kopácsi temetőben

Borkó Julianna élete példája arra indíthat, hogy kedvet kapjanak a megfáradtak, magányosok és mindazok közösségben megélni hitüket, az ige köré csoportosulva, akik terheket hordoznak, Istent még jobban meg szeretnék ismerni. Bárcsak ma is minél többen vállalnának szolgálatot a bibliakörökben, a református nőszövetségben, mert „*aki mást felüdít, maga is felüdül*”. (Péld 11,25) A helyenként máig élő asszonykörök is igazolják ennek létfontosságát. A bibliaköri mozgalmak mellett Borkó Julianna nevét énekei őrizték meg, melyek közül néhány pár évtizeddel ezelőtt még rendszeresen elhangzott halotti szertartáson: a *Bár zordonnak látszik útam itt alatt*, mely a délvidéki énekeskönyvben is szerepel, a *Hervad a természet és a Hozzád vágyom én Jézusom a Buzgóságból*.

Szavaival, énekeivel bármikor utat tudott mutatni hitben rejlő igazságokkal. Dr. Szabó Lajosnak azon kérésére, hogy mit üzen magyar testvéreinek, azt felelte: „*A hívők, a bibliakörbe tömörültek vagy magánosok pedig imádkozzanak többször, buzgóbban, és forróbb könyörgéssel az egész magyarság megmaradásáért! Imádkozzon egyházért és népért minden hívő buzgóbban. Tartsunk össze a gyülekezetben és imaórákon [...] Ha Krisztusba kapaszkodunk, semmiképpen el nem veszünk!*”⁵⁷

A lelkipásztorokra is szeretettel gondolt az Úr szolgálóleánya: „*Többet kell imádkozni és többet kell tusakodni a ránk bízottakért. Olyan szeretet legyen bennünk a ránk bízottak iránt, mint amilyen Pál apostolé volt, aki kívánt átokká lenni népéért, csakhogy megnyerje azt Krisztus és az örökélet számára. Nyíltan meg kell mondani, hogy a háborút a bűn hozza ránk, hogy a háború ítélet. De hirdetni kell, hogy nyitva van a bárka, a szabadulás és a béke bárkája: erős az, Krisztus csinálta, elférünk benne mind!*”⁵⁸

---

⁵⁷ Szabó Lajos é. n. (kézirat).

⁵⁸ Uo.

Irodalom

Ágoston Sándor

1930 Ágoston Sándor esperesi jelentéséből. In *Magvető*, X. évf. (1930. április), 4. sz., 4.

Békefy Lajos dr.

2020 Nevezetes nők és férfiak a jászolbölcső körül (2.) – Borkó Juliánna
<https://felvidek.ma/2020/12/nevezetes-nok-es-ferfiak-a-jaszolbolcso-korul-2-borko-julianna/>

Berta Imre

1944 Berta Imre 1929. december 7-én kelt levele Sebestyén Jenőhöz. Ráday Levéltár C/68 VIII/1, Sebestyén Jenő iratai.

Borkó Juliánna

1916 Kézíratos füzetek Jakab Juditnak. Kopács

1926–1930 Önéletrajz [Önéletírás, kézirat]. Ráday Levéltár, Sebestyén Jenő iratai, C/68 VIII/1 28.

1928 Buzgóság. Énekek. Melyeket Isten dicséretére, a saját és a testvérlelkek építésére és gyönyörködtetésére részben összegyűjtögetett, részben szerkesztett Borkó Juliánna. Kiadta a kopacsevoi (kopácsi) női bibliakör. Kopacsevón, 1928. augusztus hó 30-án. Nyomt. Eugen J. Balogh. B. Manastir 1928/32.

1931 Borkó Juliánna [Önéletírás Novák Olga előszavával], In Református Árvaházi Naptár, X. évf., 1931, 113–121.

2004 Buzgóság. Borkó Juliánna énekeskönyve. A mű egyetlen kiadása 1928-ban látott napvilágot a kopácsi női bibliakör gondozásában. Jelen kiadvány ennek átdolgozott, javított változata. Szerkesztette, sajtó alá rendezte Keresztes Dániel és Hamarkay Ede. A kottákat és a grafikákat készítette: Millesime. Exodus Kiadó, Erdőkertes

Fekete Csaba

2004 Buzgóság. Borkó Juliánna énekeskönyve. Keresztes Dániel – Hamarkay Ede (szerk.) Erdőkertes, Exodus Kiadó 162–169.

Lábadai Károly

2010 Kopács, a víz melletti falu. Második, átdolgozott, bővített kiadás. HunCro Sajtó- és Nyomdaipari Kft., Eszék

Lábadiné Kedves Klára

2017 „Égi gondolattá tisztulhassak”. Borkó Juliánna református vers- és énekszerző, evangelizátor életútja, munkássága. Megjelent a *Rovátkák*, a horvátországi magyar kulturális és tudományos folyóirat 2017. évi 3-4. számaként, könyv alakban.

2018 Borkó Juliánna emlékezete. In *Rovátkák*, 2018/4. 55–76.

Mák Ferenc

2018 Csillagfény ragyog fentről. In *Magyar Szó*, 75. évf., 98. sz. (április 30.), 6.

Narancsik Pál

1990 60 év az Ige szolgálatában. In Református Évkönyv bibliaolvasó kalauzzal. Újvidék, 39–51.

Novák Olga

Magvető, 1924. okt., IV. évf., 10. sz., 3. o.

Novák Olga levele Ravasz Lászlóhoz. Budapest, 1943. június 16. Ráday Levéltár, A/1c. Elnöki iratok, 914–943.

Petrőczy Éva

2018 Isten „gyufaszála”. Lábadiné Kedves Klára: „Égi gondolattá tisztulhassak”. *Borkó Juliánna élete és munkássága*, megjelent a *Rovátkák*, a horvátországi magyar kulturális és tudományos folyóirat 2017. évi 3-4. számaként, könyv alakban. Reformátusok Lapja, 62. évf., 4. sz. (január 28.), 8.

Sebestyén Jenő

1928 Konnersreuth és Kopács I. [Konnersreuth en Kopács]. In *De Reformatie*, szeptember 14. 363–364.

1928 Konnersreuth és Kopács II. [Konnersreuth en Kopács II.]. In *De Reformatie*, szeptember 21. 371–372.

1941 Az isteni elhivattatás öntudata a református ember életében. Nyomtatta a Sylvester Rt., Budapest

1929 Református ébredés Alsó-Baranyában. Borkó Julis néni csodálatos munkája a gyülekezetekben. *Kálvinista Szemle*, Református női élet rovat, X. évf., 51. sz. (1929. dec. 21.), 431–432.

Szabó Lajos dr.

é. n. A Drávaszögben könyörög valaki (kézirat). Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtár, Szabó Lajos kéziratok hagyatéka.

1993 Az „Úr gyufaszála a Dráva-szögben”. In *Képes Kálvin Kalendárium*. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 69–72.

2000 Utolsó szalmaszál. A kötetet gondozta: Kovács Dániel. Posthumus kiadta: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Kazinczy Ferenc Társaság, Budapest

Vikár Zoltán

1943 Számadás a halászok gyülekezetében. Püspöklátogatás Kopácson. In *Magvető* XXIII. évf. 6. sz. 1943. június, 3. o.

Egyéb Borkó Juliánáról szóló forrás ismertetése és felsorolása megtalálható Lábadiné Kedves Klára 2017., 2018.